

Rejent * rok 18 * nr 7-8(207-208)
lipiec-sierpień 2008 r.

Wspomnienia

Czy notariusz może być prezydentem Krakowa? O życiu i działalności Bolesława Czuchajowskiego (1896-1941)

W roku 1935 do grona krakowskich notariuszy dołączył Bolesław Czuchajowski, były wiceprezes krakowskiego Sądu Okręgowego, a od maja 1939 r. ostatni przed wybuchem II wojny światowej tymczasowy prezydent Krakowa, mianowany przez ministra spraw wewnętrznych. Urodzony w 1896 r. we Lwowie, B. Czuchajowski przeszedł kolejno przez wszystkie szczeble kariery sądowej, by po przeniesieniu w 1935 r. na własną prośbę w stan spoczynku osiąść w notariacie i jednocześnie prowadzić ożywioną działalność społeczną i samorządową. W 1941 r. został aresztowany przez gestapo, przewieziony do obozu koncentracyjnego w Auschwitz, gdzie w tym samym roku został rozstrzelany.

Jego postać i dokonania zasługują niewątpliwie na przypomnienie. Jednocześnie na marginesie tych rozważań warto przyjrzeć się bliżej zawartym w rozporządzeniu Prezydenta Rzeczypospolitej z 27 października 1933 r. – Prawo o notariacie przepisom, określającym zasady wykonywania przez notariuszy dodatkowego zajęcia. Na tle ich interpretacji w sprawie Bolesława Czuchajowskiego, obejmującego urząd mianowanego prezydenta Krakowa, Rada Notarialna w Krakowie wydała interesującą, wartą bliższej analizy opinię. Równie ciekawe wydają się rozważania prezesów krakowskich sądów, przesłane w tej sprawie Ministerstwu Sprawiedliwości w 1939 r.

Bolesław Czuchajowski, syn Antoniego i Marii, urodził się 23 lipca 1896 r. we Lwowie¹. Studia prawnicze odbył jednak w Krakowie, na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego. 11 lipca 1918 r. z wynikiem dobrym zdał egzamin historyczno-prawny, zaś 29 lipca 1919 r. uzyskał absolutorium². 19 listopada 1919 r. z wynikiem dostatecznym zdał egzamin sądowy, a niemal rok później, 12 czerwca 1920 r., także z wynikiem dostatecznym egzamin polityczny. 7 lipca 1921 r. został doktorem prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego.

B. Czuchajowski miał za sobą imponującą służbę wojskową. Niemal cały okres I wojny światowej spędził w Legionach, w których służył od 2 sierpnia 1914 r. do 11 listopada 1917 r. W okresie 20 listopada 1917 r. do 28 października 1918 służył w POW, a następnie od 29 października 1918 r. do 11 marca 1919 r. w armii polskiej, z której został zwolniony na rok ze względu na stan zdrowia³. Powrócił do wojska 27 lipca 1920 r. i pozostawał w służbie do 13 września 1921 r., gdy na dobre rozstał się z armią.

Kariera prawnicza Bolesława Czuchajowskiego, przeplatana okresami powrotu do służby wojskowej, obejmowała kolejno wszystkie etapy kształcenia i doskonalenia zawodowego. 11 stycznia 1920 r. mianowany został aplikantem w okręgu Sądu Okręgowego w Rzeszowie, 15 stycznia 1920 r. zgłosił się do wymienionej służby i złożył przysięgę. 28 sierpnia 1928 r. przeniesiony został do dalszej służby przygotowawczej w Krakowie, rozpoczął ją 20 września 1921 r. Lata aplikacji zakończone zostały zdaniem przez Czuchajowskiego w Krakowie 17 stycznia 1924 r. z wynikiem bardzo dobrym egzaminem sędziowskim. Wkrótce, 4 maja 1924 r., mianowany został sędzią zapasowym w Nowym Targu (służbę objął 14 maja 1924 r.), zaś 22 grudnia 1924 r. przeniesiony został do okręgu Sądu Apelacyjnego we Lwowie i od 20 stycznia 1925 r. przydzielony do służby w Sądzie Okręgowym karnym we Lwowie⁴.

¹ Wykaz stanu Bolesława Czuchajowskiego, zespół akt Sądu Okręgowego w Krakowie, SOKC 1610, Archiwum Państwowe w Krakowie, Oddział II, ul. Grodzka 52 (dalej AP II).

² Tamże.

³ Tamże.

⁴ Tamże.

Okres pobytu we Lwowie B. Czuchajowski połączył z pracą naukową na Wydziale Prawa Uniwersytetu Jana Kazimierza. Od roku akademickiego 1926/27 do 1929 był starszym asystentem przy Katedrze Prawa Handlowego, zaś w latach 1927/28-1929 starszym asystentem przy Katedrze Prawa Cywilnego⁵. Jednocześnie w latach 1926-1929 prowadził w Wyższej Szkole Handlu Zagranicznego we Lwowie wykłady z prawa morskiego⁶. Podczas pełnienia służby sędziowskiej we Lwowie zawarł w dniu 4 lipca 1925 r. małżeństwo z Marią z Garbusińskich. Z małżeństwa tego urodził się 8 września 1926 r. syn Leszek Maria Czuchajowski, późniejszy profesor chemii, prorektor Uniwersytetu Śląskiego, od 1981 r. mieszkający w Stanach Zjednoczonych i wykładowca na uniwersytetach w Illinois, Kansas, a ostatnio w Idaho, od 2005 r. członek zagraniczny Polskiej Akademii Umiejętności, znany poeta, autor kilkudziesięciu opublikowanych zbiorów wierszy⁷.

31 lipca 1929 r. B. Czuchajowski mianowany został sędzią okręgowym śledczym i od 29 września 1929 r. objął służbę w tym charakterze w Krakowie. 17 maja 1932 r. oddelegowany został do pełnienia obowiązków w Sądzie Apelacyjnym w Krakowie⁸, a po kilku miesiącach, 12 października 1932 r., mianowany przez ówczesnego ministra sprawiedliwości wiceprezesem Sądu Okręgowego w Krakowie⁹. Pewne zdziwienie budzić może w tych okolicznościach fakt, że prezes Sądu Apelacyjnego utrzymał dla niego nadal po nominacji delegację do czynności w Sądzie Apelacyjnym¹⁰.

⁵ Zaświadczenie Sekretariatu Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie, akta osobowe B. Czuchajowskiego, SOKC 1610, APII; por. także A. R e d z i k, *Nauka prawa prywatnego na Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie*, maszynopis dysertacji doktorskiej, UJ 2006.

⁶ Tamże – Zaświadczenie Wyższej Szkoły Handlu Zagranicznego we Lwowie.

⁷ Biogram Leszka Czuchajowskiego na stronie internetowej Stowarzyszenia Pisarzy Polskich, Oddział w Krakowie, <http://sppkrakow.pl>.

⁸ AP II, SOKC 1610.

⁹ Reskrypt Ministra Sprawiedliwości z dnia 12 października 1932 r. L.II.O.13047/32, APII, SOKC 1610.

¹⁰ Pismo Prezesa Sądu Apelacyjnego w Krakowie z dnia 13 października 1932 r., praes. 14032/32 Ps; AP II, SOKC 1610. W piśmie tym prezes Sądu Apelacyjnego stwierdził, że wraz z informacją o mianowaniu B. Czuchajowskiego wiceprezesem Sądu Okręgowego otrzymał pierwotnie telefoniczne polecenie z Ministerstwa Sprawiedliwości, by zwolnić go z czynności w Sądzie Apelacyjnym.

Na stanowisku wiceprezesa Sądu Okręgowego B. Czuchajowski pozostawał do 1935 r., gdy na własną prośbę przeniesiony został w stan spoczynku, a następnie mianowany został notariuszem w Krakowie. Wydarzeniom tym warto przyrzeć się nieco bliżej i ocenić je z punktu widzenia polityki kadrowej Ministerstwa Sprawiedliwości wobec notariatu oraz postulatów środowiska notarialnego w tym zakresie. Warto przypomnieć, że wraz z wejściem w życie prawa o notariacie z 1933 r. w okresie reorganizacji notariatu dokonana się wielka zmiana oblicza personalnego polskiego notariatu¹¹. Stanowisk pozbawiono najstarszych notariuszy, którzy przekroczyli 70. rok życia, osoby nieposiadające kwalifikacji określonych nowym przepisami, ale także notariuszy niecieszących się zaufaniem władz. W ich miejsce władze resortu wprowadziły do korporacji liczną grupę emerytowanych sędziów i prokuratorów, co tłumaczono koniecznością zasilenia notariatu wykwalifikowanymi i doświadczonymi prawnikami. Apele notariuszy, by określić procentowo maksymalną liczbę osób, które można by mianować w ciągu roku spośród sędziów i prokuratorów, nie przyniosły żadnego rezultatu. Argumentem poważnie podnoszonym przez Ministerstwo była w tych wypadkach także chęć wynagrodzenia tych osób za ich wieloletnią służbę państwową, argumentowano, że powoływanie w tym gronie osób zasłużonych dla walki o niepodległość dawało pełną gwarancję, że nie zawiodą one zaufania publicznego, niezbędnego przy wykonywaniu zawodu notariusza¹².

B. Czuchajowski, ze swoim godnym szacunku i podziwu życiorysem legionowym i wieloletnią służbą w wymiarze sprawiedliwości, w pełni odpowiadał nie tylko ustawowym, ale także wymienionym wyżej kryteriom, stawianym przez resort sprawiedliwości. Procedura jego odejścia z wymiaru sprawiedliwości i uzyskania notariatu przebiegła bardzo szybko. 24 czerwca 1935 r. prezes Sądu Apelacyjnego wszczął – po uzyskaniu wniosku Czuchajowskiego o przeniesienie w stan spoczynku „z powodu upadku sił fizycznych” – odpowiednie postępowanie, w rezultacie którego już 26 czerwca 1935. Komisja Lekarska I Instancji w Krakowie stwier-

¹¹ Bliżej na ten temat D. Malec, *Notariat Drugiej Rzeczypospolitej*, Kraków 2002, s. 269 i nast.

¹² Wystąpienie ministra sprawiedliwości C. Michałowskiego, D. Malec..., s. 274.

dziła trwałą niezdolność do służby i utratę 45% zdolności do pracy¹³. Kilka dni później, 30 czerwca 1935 r., B. Czuchajowski przeniesiony został przez ministra sprawiedliwości w stan spoczynku¹⁴. Zły stan zdrowia, będący powodem odejścia z sądownictwa, nie stanowił jednak przeszkody w staraniach o notariat. Stosowne podanie do ministra sprawiedliwości za pośrednictwem prezesa Sądu Okręgowego B. Czuchajowski złożył jednocześnie z wnioskiem o przeniesienie w stan spoczynku 24 czerwca 1935 r.; co więcej, mianowanie notariuszem nastąpiło 3 dni przed formalnym przeniesieniem w stan spoczynku, 27 czerwca 1935 r., z tym że ze skutecznością od dnia 1 lipca 1935 r.¹⁵ Już w dniu 30 czerwca 1935 r. B. Czuchajowski złożył wobec prezesa Sądu Okręgowego w Krakowie przysięgę wymaganą od notariuszy, a od dnia 1 lipca przejął agendy notarialne po swoim poprzedniku Janie Tokarzu i rozpoczął prowadzenie kancelarii przy ul. Św. Jana 18¹⁶. Jan Tokarz, emerytowany prokurator Sądu Apelacyjnego w Krakowie, mianowany notariuszem w okresie reorganizacji związanej z wprowadzaniem w życie prawa o notariacie z 1933 r. (w marcu 1934 r.), prowadził do czerwca 1935 r., gdy zrezygnował na własną prośbę, kancelarię przejętą po zmarłym Ludwiku Midowiczu, jednym z bardziej popularnych krakowskich notariuszy tego okresu. O notariat po J. Tokarzu starał się także rzeszowski notariusz Bronisław Markiewicz, jednak z analizy przebiegu postępowania w Ministerstwie Sprawiedliwości w sprawie B. Czuchajowskiego wynika, że nie miał żadnych szans w konfrontacji z tak poważnym i popieranym przez Ministerstwo kontrkandydatem.

¹³ Pismo sędziego J. Podobińskiego, prowadzącego postępowanie w sprawie przeniesienia w stan spoczynku do prezesa Sądu Apelacyjnego, AP II, SOKC 1610; dwa lata wcześniej Komenda Uzupełnień w Krakowie z powodu utraty zdrowia przeniosła kapitana Bolesława Czuchajowskiego do rezerwy i orzekła jego zdolność tylko do służby w pospolitym ruszeniu – odpis zawiadomienia Komendy Uzupełnień w Krakowie z dnia 23 października 1934 r., AP II, SOKC 1610.

¹⁴ Reskrypt Ministra Sprawiedliwości z dnia 27 czerwca 1935 r., BP 6672/35, AP II, SOKC 1610.

¹⁵ Reskrypt Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 czerwca 1935 r., AP II, akta Izby Notarialnej w Krakowie, I. Not 159.

¹⁶ Pismo prezesa Sądu Okręgowego w Krakowie z dnia 30 czerwca 1935 r., AP II, I. Not. 159.

Kariera notarialna Bolesława Czuchajowskiego przebiegała bez większych zakłóceń, jednak środowisko notariuszy zachowywało wobec niego przez cały czas, jako do człowieka, który wszedł do notariatu spoza korporacji, a do tego z poparciem obozu rządzącego, pewną rezerwę, a chwilami niechęć. Wyraźnie widać to z korespondencji Rady Notarialnej, która na polecenie prezesa Sądu Apelacyjnego w Krakowie wydać miała opinię w sprawie wnioskowanego przez ministra spraw wewnętrznych odznaczenia Czuchajowskiego Złotym Krzyżem Zasługi za osiągnięcia w pracy społecznej. Rada odmówiła wydania opinii, tłumacząc się, „że zasługi pomienionego notariusza na tym odcinku jego pracy nie są tu znane”¹⁷, choć jednocześnie w tym samym piśmie przyznawała się do wiedzy, że jest on od 1930 r. radnym miasta Krakowa oraz mężem zaufania Obozu Zjednoczenia Narodowego¹⁷. Z wcześniejszych pism wymienianych z B. Czuchajowskim Rada Notarialna miała również wiedzę o jego działalności jako członka Zarządu Głównego Towarzystwa Szkoły Ludowej¹⁸. Sympatii w nowym środowisku z pewnością nie przysporzył mu także fakt, że Bank Gospodarstwa Krajowego w Krakowie (jak twierdził Czuchajowski – bez jego wiedzy i zgody) wskazywał jego kancelarię jako jedyną właściwą do dokonywania czynności związanych z udzielanym przez bank kredytem hipotecznym. Tego rodzaju procedurę koncentrowania czynności w rękach jednego notariusza bank ten prowadził wprawdzie na terenie całego kraju, jednak krakowscy notariusze uznali to za przykład nieuczciwej reklamy i konkurencji¹⁹.

Kancelaria B. Czuchajowskiego, zlokalizowana w bardzo dobrym punkcie Krakowa – przy ul. Św. Jana, przejęta po świetnie prosperujących po-

¹⁷ Opinia Rady Notarialnej w Krakowie z dnia 31 marca 1939 r., AP II, I. Not. 159.

¹⁸ Pismo B. Czuchajowskiego do Rady Notarialnej w Krakowie z dnia 23 września 1939 r., AP II, I. Not. 159.

¹⁹ Skarga notariuszy Juliana Dunikowskiego i Ludwika Mlecзки z dnia 1 września 1939 r., AP II I. Not. 159; por. tamże, pisma Banku Gospodarki Krajowej i B. Czuchajowskiego w tej sprawie; B. Czuchajowski, podobnie jak wielu innych notariuszy tego okresu korzystał niekiedy także z usług pośredników, za opłatą kierujących klientów do jego kancelarii, wykroczenie to po wejściu w życie nowego prawa o notariacie było surowo karane przez organy samorządu, w wypadku B. Czuchajowskiego w 1937 r. zapadł nawet wyrok sądu dyscyplinarnego orzekającego wobec niego karę nagany oraz zakazu pełnienia funkcji w organach samorządu notarialnego przez 5 lat, AP II, I. Not. 159.

przednikach J. Tokarzu, a zwłaszcza L. Midowiczu zatrudniała od samego początku wiele osób. Jak wynika z protokołu lustracji przeprowadzonej w kwietniu 1936 r. pracowało w niej 2 asesorów i 1 aplikant oraz 8 osób personelu pomocniczego: maszynistki, pomoce kancelaryjne, woźny²⁰. O dobrej sytuacji materialnej kancelarii świadczy również wysokość subskrybowanej przez zatrudnionych w niej pożyczki na cele obrony narodowej, łączna kwota za rok 1938 wyniosła aż 5440 złotych, w tym sam B. Czuchajowski subskrybował pożyczkę na kwotę 4300 złotych. Ostatnia rewizja kancelarii przeprowadzona została już w czasie II wojny światowej, w październiku 1940 r. W tym czasie w kancelarii pracowało 2 asesorów i 3 aplikantów. B. Czuchajowski zatrudniał także, w ramach pomocy udzielanej notariuszom i pracownikom kancelarii notarialnych, dotkniętych przez działania wojenne, w różnych okresach co najmniej kilka innych osób zmuszonych do opuszczenia dotychczasowych miejsc pracy i zamieszkania.

Od początku lat 30. B. Czuchajowski włączył się aktywnie w pracę społeczną oraz działalność w samorządzie miasta Krakowa. Od 1930 r. piastował mandat radnego, zajmując się od 1931 r. sprawami budżetowymi. Gdy w 1931 r. wojewoda Mikołaj Kwaśniewski rozwiązał dotychczasową radę i powołał, po kilku miesiącach działania tzw. Rady Przybocznej, nową – Tymczasową Radę Miejską, w jej składzie znalazł się także B. Czuchajowski²¹. Nowa, wybrana w grudniu 1938 r. Rada Miejska, wobec dużego wewnętrznego rozbitcia politycznego, nie była w stanie wybrać prezydenta miasta, co doprowadziło do ustanowienia w Krakowie przez ministra spraw wewnętrznych zarządu komisarycznego i mianowania Bolesława Czuchajowskiego tymczasowym prezydentem miasta²². B. Czuchajowski przejął władzę z rąk swego poprzednika, Stanisława Klimeckiego, który pełnił obowiązki prezydenta od czasu dymisji Mieczysława Kaplickiego w dniu 1 lutego 1939 r.²³

²⁰ Protokół lustracji kancelarii B. Czuchajowskiego, AP II, I. Not. 159.

²¹ J. Bierniarzówna, J.M. Małeccki, *Dzieje Krakowa*, t. 4, *Kraków w latach 1918-1939*, red. J.M. Małeccki, Kraków 1998, s. 64-66.

²² Kolejne, dokonywane już pod zarządem komisarycznym wybory prezydenta nie uzyskały zatwierdzenia ministra spraw wewnętrznych, J. Bierniarzówna, J.M. Małeccki, *Dzieje Krakowa...*, s. 75-76.

²³ M. Lovell, *Pałac Wielopolskich i jego lokatorzy*, cz. 12, *Dziennik Polski* z dnia 19 grudnia 1998 r.

Okoliczności objęcia funkcji przez B. Czuchajowskiego zasługują na bliższą analizę w aspekcie norm prawa o notariacie i przewidzianej w nim zasady wyłączności wykonywania zawodu notariusza i zakazu podejmowania ubocznego zajęcia, przeszkadzającego w pełnieniu funkcji publicznej. Opinie wydane w sprawie przez Radę Notarialną oraz pismo prezesa sądu wskazują na motywy praktycznej interpretacji przepisów art. 15 i 16 pr. o not., a jednocześnie na szeroki zakres swobody organów nadzoru w podejmowaniu w tych sprawach decyzji.

Przypomnijmy, że prawo o notariacie stało na gruncie tzw. czystego notariatu i zgodnie z art. 15 § 1 notariuszowi nie wolno było zajmować żadnego urzędu państwowego z wyjątkiem stanowisk profesora, docenta lub lektora w szkołach akademickich, o ile zajmowanie takiego stanowiska nie przeszkadzało mu w pełnieniu obowiązków służbowych. Szczególną regulację przewidziano tylko na wypadek piastowania mandatu poselskiego lub senatorskiego. Notariusz uzyskiwał na czas jego trwania urlop od prezesa sądu apelacyjnego, zaś jeden z asesorów notarialnych okręgu sądu apelacyjnego upoważnienie do zastępowania go w tym czasie (art. 15 § 2). Stojąc na gruncie zasady wyłączności notariatu, rozporządzenie z 1933 r. zakazywało także wykonywania zajęć ubocznych, które przeszkadzałyby w pełnieniu urzędowych obowiązków albo nie licowały z powagą lub godnością stanowiska notariusza (art. 16). Wśród zajęć tego rodzaju wyliczono przykładowo trudnienie się handlem, przemysłem lub pośredniczeniem w interesach. O zamiarze oddania się zajęciu ubocznemu notariusz musiał zawiadomić prezesa sądu okręgowego, który po zasięgnięciu opinii rady notarialnej rozstrzygał ostatecznie, czy dane zajęcie podpadało pod zakaz art. 15 lub 16 (art. 17). Kontrola dopuszczalności dodatkowej działalności notariuszy oddana została zatem całkowicie w ręce nadzoru sądowego, rady notarialne spełniały – na ich żądanie – jedynie funkcję opiniodawczą²⁴.

24 kwietnia 1939 r. B. Czuchajowski, w toku przygotowań do wprowadzenia komisarycznego zarządu Krakowa, zwrócił się do prezesa Sądu Okręgowego w Krakowie o wyrażenie opinii, czy objęcie funkcji

²⁴ Por. art. 19 prawa o notariacie z 1991 r. – przy analogicznych zasadach kontrola oddana w ręce organów samorządu; A. O l e s z k o, *Ustrój polskiego notariatu*, Kraków 1999, s. 192-193.

prezydenta miasta nie jest objęte zakazem wynikającym z treści art. 16 pr. o not. z 1933 r. oraz o udzielenie mu urlopu na czas sprawowania tej funkcji²⁵. Prezes wezwał do wyrażenia stosownej opinii Radę Notarialną w Krakowie, a ta na zwołanym w trybie pilnym posiedzeniu w dniu 28 kwietnia 1939 r. zajęła w sprawie stanowisko²⁶. Rada uznała jednoomyślnie, że oddanie się przez B. Czuchajowskiego zajęciu tymczasowego prezydenta Krakowa podpada pod zakaz dodatkowego, ubocznego zajęcia, przewidziany przepisem art. 16 pr. o not. W krótkim uzasadnieniu dołączonym do protokołu posiedzenia członkowie Rady uznali, że zakres działania i obowiązki tymczasowego prezydenta miasta zgodnie z ustawami samorządowymi są tak rozległe, że jednoczesne ich pełnienie i wykonywanie zawodu notariusza jest technicznie niemożliwe. Podkreślono, że zdaje sobie z tego sprawę sam zainteresowany, skoro prosi o urlop na czas pełnienia funkcji. Z kolei udzielenie na ten czas urlopu, powodującego w rezultacie prowadzenie kancelarii przez zastępcę, stworzyłoby właśnie z urzędu notarialnego zajęcie uboczne, co uznano za całkowicie sprzeczne z duchem prawa o notariacie, które wyraźnie wskazuje urząd notarialny za zajęcie główne, skoro zabrania zajmowania się takimi zajęciami, które przeszkadzałyby w pełnieniu obowiązków notariusza²⁷. Powyższa opinia uległa rozwinięciu w pisemnej wersji, przesłanej prezesowi Sądu Okręgowego w Krakowie²⁸. Zaznaczono w niej, że ustawodawca kierował się niewątpliwym zamiarem zabezpieczenia ciągłości urzędowania notariusza jako funkcjonariusza publicznego, powołanego dla prawnej obsługi społeczeństwa. Świadczy o tym zarówno przepis art. 19, nakazujący urzędowanie w kancelarii w dni powszednie przez co najmniej 7 godzin, jak i art. 20, nakazujący w razie przeszkód w urzędowaniu uzyskanie urlopu. Rada zaznaczyła swe wątpliwości już co do możliwości interpretacji urzędu tymczasowego prezydenta jako urzędu samorządowego, a nie rządowego, uznała jednak, że w danym wypadku chodzi raczej o kolizję z art. 16, ograniczającym możliwość podjęcia

²⁵ Protokół IX posiedzenia Rady Notarialnej w Krakowie w dniu 28 kwietnia 1939 r., AP II, I. Not. 159.

²⁶ Tamże.

²⁷ Tamże.

²⁸ Opinia Rady Notarialnej w Krakowie, AP II, I. Not. 159.

dotatkowego zatrudnienia oraz o ocenę, czy pełnienie obowiązków prezydenta przeszkadza, czy też nie przeszkadza w pełnieniu obowiązków notariusza. Ostatecznie dochodzi do wniosku, że bez względu na tryb objęcia prezydentury – w drodze wyborów lub mianowania – łączenie obu funkcji jest niemożliwe, narusza bowiem zasadę wyłączności zawodu notariusza i czyni paradoksalnie z notariatu zajęcie uboczne²⁹.

Mimo zdecydowanie negatywnej opinii Rady Notarialnej w Krakowie prezes Sądu Okręgowego w dniu 1 maja 1939 r. uznał, że pełnienie przez B. Czuchajowskiego obowiązków tymczasowego prezydenta Krakowa nie podpada pod zakaz z art. 15 pr. o not., gdyż nie jest to, zdaniem prezesa, urząd państwowy, lecz samorządowy. Pełnienie tego urzędu uznał za zajęcie uboczne wobec notariatu, a jednocześnie – co szczególnie budzi zdziwienie – prezes Sądu Okręgowego stwierdził, że skoro B. Czuchajowski od 24 kwietnia 1939 r. korzysta z urlopu (przez okres 2 miesiące i 24 dni) to jak długo z tego urlopu będzie korzystał, tak długo bycie prezydentem miasta nie będzie podpadało pod zakaz przewidziany art. 16 pr. o not.³⁰ Podanie Czuchajowskiego o urlop w wymiarze ponad 3 miesiące przekazane zostało natomiast do prezesa Sądu Apelacyjnego.

Warto przyrzeć się także stanowisku prezesa Sądu Apelacyjnego w tej sprawie. Na wniosek prezesa Sądu Okręgowego udzielił on w dniu 8 maja 1939 r. B. Czuchajowskiemu urlopu na okres ponad 3 miesiące, to jest na czas pełnienia funkcji prezydenta³¹. Prezes Sądu Apelacyjnego nie podzielał jednak argumentacji przytoczonej w uzasadnieniu stanowiska zajętego przez prezesa Sądu Okręgowego i przychylił się raczej do opinii wyrażonej w sprawie przez Radę Notarialną. Wynika to wyraźnie z pisma skierowanego do Biura Personalnego Ministerstwa Sprawiedliwości w dniu 13 maja 1939 r.³² Prezes swą zgodę na urlopowanie Czuchajowskiego tłumaczył względami pozaprawnymi i potrzebą chwili – problemami z obsadą stanowiska w drodze wyborów – zmuszającą ministra spraw wewnętrznych do ingerencji, a także trudną sytuacją międzynarodową,

²⁹ Tamże.

³⁰ Pismo prezesa Sądu Okręgowego w Krakowie do B. Czuchajowskiego z dnia 1 maja 1935 r., AP II., I. Not. 159.

³¹ Pismo Prezesa Sądu Apelacyjnego w Krakowie do prezesa Sądu Okręgowego w Krakowie z dnia 8 maja 1935 r., AP II, SOKC 1584.

³² AP II, SOKC 1584.

wymagającą zdecydowanych działań. Jednocześnie wyraźnie czuł się w obowiązku zaznaczyć, że uważa łączenie obu funkcji za nieodpowiadające przepisom prawa o notariacie i w istocie naruszające zakaz z art. 16. W rezultacie jednak, choć zarówno Rada Notarialna, jak i prezes Sądu Apelacyjnego uważali, że notariusz nie może jednocześnie pełnić obowiązków prezydenta miasta, Bolesław Czuchajowski funkcję tę objął. Opisana sytuacja i szeroki zakres uprawnień organów nadzoru (nawet jeśli działały sprzecznie z własnymi poglądami, jak w wypadku prezesa Sądu Apelacyjnego w Krakowie) wpisują się w szeroką dyskusję toczącą się w okresie prac nad ogólnopolskim prawem o notariacie oraz po jego wejściu w życie na temat zakresu nadzoru na notariatem i zakresu samodzielności organów samorządowych w powierzonych im kategoriach spraw.

Okres prezydentury B. Czuchajowskiego przypadł na trudny czas w dziejach samorządu krakowskiego. Sytuacja uległa dalszemu, tragicznemu pogorszeniu z chwilą wybuchu II wojny światowej. 3 września 1939 r. na polecenie wojewody krakowskiego Józefa Tymińskiego ewakuowano do Brzeżan krakowskie władze miasta i urzędy. B. Czuchajowski, wykonując swe obowiązki i polecenia przełożonych, wywiózł z Krakowa część dokumentów miejskich, ksiąg poborowych i kwotę 400000 złotych na pobory dla ewakuowanych urzędników oraz nieprzewidziane wydatki³³. Po inwazji sowieckiej 17 września Czuchajowski wraz z towarzyszącymi mu osobami podjęli decyzję o wycofaniu się z Brzeżan do Lwowa. Powrót do Krakowa na razie nie był jednak możliwy, jak pisał do Rady Notarialnej w Krakowie 28 października 1939 r., oprócz niego na terenach Lwowa i Przemysła pozostają jeszcze dwaj inni notariusze, którzy nie posiadają niezbędnych zezwoleń władz niemieckich na powrót do domu³⁴. Jednocześnie prosi Radę Notarialną w wsparcie jego starań o niemieckie przepustki dla siebie, żony i syna oraz teściowej.

Ostatecznie do Krakowa udało mu się powrócić 8 listopada 1939 r., o czym powiadomił już następnego dnia Radę Notarialną, informując ją jednocześnie, że z powodu zaprzestania wykonywania funkcji tymczasowego prezydenta Krakowa, wobec obsadzenia tego stanowiska przez

³³ M. L o v e l l, *Pałac Wielopolskich...*

³⁴ List B. Czuchajowskiego do Rady Notarialnej w Krakowie z dnia 28 października 1939 r., AP II, I. Not. 159.

władze okupacyjne niemieckie, skończył się jego urlop i z dniem 10 listopada 1939 r. objął urządowanie w swej kancelarii notarialnej³⁵. Warto dodać, że po powrocie do miasta B. Czuchajowski rozliczył się z pobranych we wrześniu podczas ewakuacji funduszy i został na krótko aresztowany, a następnie zwolniony z zakazem opuszczania miasta³⁶. W korespondencji adresowanej do Rady Notarialnej w Krakowie B. Czuchajowski wyraźnie zaznaczał, że jego ewakuacja i wyjazd do Brzeżan nie były aktem wolnej woli, lecz realizacją nakazu rządowego, do którego wykonania jako tymczasowy prezydent miasta był zobowiązany. Dodać należy, że 3 września 1939 r. pozostali w Krakowie radni powierzyli funkcję prezydenta poprzednikowi B. Czuchajowskiego, Stanisławowi Klimeckiemu, który z narażeniem własnego życia i ogromnym poczuciem obowiązku i honoru starał się ocalić miasto przed ostrzałem artyleryjskim zbliżających się oddziałów niemieckich. 20 września 1939 r. S. Klimecki został usunięty z zajmowanego stanowiska i aresztowany. W miejsce polskiego zarządu miasta powołano nowy, na którego czele stanął nadburmistrz Drezna Ernest Zörner. Krakowianie pamiętali dobrze zasługi S. Klimeckiego, zaś poprzedni, komisaryczny zarząd miasta z B. Czuchajowskim winili za pospieszną ewakuację na początku września³⁷.

Powrót do praktyki notarialnej w listopadzie 1939 r. z pewnością nie był łatwy. Mimo formalnego utrzymania dotychczasowych zrębów prawa i zasad działania notariatu pojawiały się nowe przepisy wydawane przez władze hitlerowskie. Z ich interpretacją i stosowaniem w praktyce mieli duże problemy nawet tak doświadczeni prawnicy jak B. Czuchajowski, który m.in. w piśmie z dnia 30 listopada 1939 r. prosi Radę Notarialną o wyjaśnienie, czy podczas jego nieobecności ukazały się zarządzenia władz okupacyjnych, ograniczające przejście prawa własności majątków żydowskich na podstawie prawa spadkowego, analogiczne do zarządzeń zabraniających pozbывania i obciążania majątków ludności żydowskiej³⁸.

³⁵ Pismo B. Czuchajowskiego z dnia 10 listopada 1939 r. do Rady Notarialnej w Krakowie, AP II, I. Not. 159.

³⁶ M. L o v e l l, *Pałac Wielopolskich...*

³⁷ Z dużą złośliwością w niechętnym mu środowisku endeckim nazywano go nawet „Czmychajowskim”, A. C h w a l b a, *Dzieje Krakowa*, t. v, *Kraków w latach 1939-1945*, Kraków 2002, s. 16.

³⁸ AP II, I. Not. 159.

Ostatnia rewizja kancelarii B. Czuchajowskiego dokonana przez samorząd notarialny w Krakowie miała, jak już wspomniano, miejsce w październiku 1940 r. Nie stwierdzono wówczas żadnych naruszeń zasad postępowania, zauważono nienagane zasady prowadzenia ksiąg i repertoriów. Wspomniano już także o tym, że B. Czuchajowski udzielał pomocy kolegom usuniętym z dotychczasowych stanowisk poprzez zatrudnianie ich w swej kancelarii.

Pozorny spokój i monotonia wykonywania zawodu notariusza w warunkach Generalnego Gubernatorstwa nie trwały jednak długo. B. Czuchajowski z uwagi na swą przedwojenną działalność pozostawał stale w sferze zainteresowania władz hitlerowskich. Szykany, będące udziałem wielu mieszkańców miasta, dotknęły i jego: aż sześciokrotnie zmuszony był zmieniać miejsca zamieszkania, wobec realizowanej przez Niemców akcji przejmowania najlepszych mieszkań w centrum Krakowa³⁹. Pomimo licznych rad i namów nie zdecydował się na ucieczkę, naiwnie wierząc, jak wielu innych, że respektowanie prawa zapewni mu gwarancję bezpieczeństwa⁴⁰. Jak relacjonowała jego żona Maria „ale kto wtedy, w 1940 r., przypuszczał, że Niemcy okażą się takimi barbarzyńcami, że będą łapać na ulicy niewinnych ludzi i rozstrzeliwać. Mąż uważał więc, że nic mu nie grozi, skoro jest czysty”⁴¹. Stało się jednak inaczej i 22 maja 1941 r. B. Czuchajowski został aresztowany przez gestapo⁴². Wkrótce, mimo złego stanu zdrowia i ciężkiej choroby serca, został wywieziony do obozu koncentracyjnego w Auschwitz (numer obozowy 17365), gdzie zginął męczeńską śmiercią, rozstrzelany w dniu 3 lipca 1941 r. wraz z liczną grupą aresztowanych w tym samym dniu za działalność konspiracyjną krakowian.

Bolesław Czuchajowski z pewnością należy do postaci zasługujących na pamięć. Oddany uczestnik walk o niepodległość Polski w czasie I wojny

³⁹ A. Chwałba, *Dzieje Krakowa...*, s. 69.

⁴⁰ Tamże, s. 204.

⁴¹ Cyt. za A. Chwałba, *Dzieje Krakowa...*, s. 204.

⁴² Pismo Kierownika Sądu Okręgowego w Krakowie z dnia 23 maja 1941 r. zarządu Rady Notarialnej: *hiermit teile ich höflichst, dass Herr Dr Boleslaw Czuchajowski, Notar in Krakau am gestrigen Tage durch die Geheime Statspolizei aus mir unbekanntem gründen verhaftet wurde*, AP II, I. Not. 159.

światowej, członek Legionów i POW, doświadczony sędzia, notariusz, zapisał także ważną kartę w dziejach Krakowa w okresie międzywojennym. Podobnie jak w wypadku wielu znanych notariuszy, ścieżki jego kariery zawodowej i osobistej służyć mogą za podstawę analizy ważnych przepisów polskiego prawa o notariacie z 1939 r. Tak stało się w wypadku niniejszego tekstu i postawionego na jego wstępie pytania: czy notariusz mógł być prezydentem miasta i jednocześnie pełnić swój urząd notarialny,

Dorota Malec